ZAOSTŘENO NA DROGY 5

NÁRODNÍ MONITOROVACÍ STŘEDISKO PRO DROGY A DROGOVÉ ZÁVISLOSTI

Drogy a vězni v ČR

Výsledky dotazníkové studie mezi osobami ve výkonu trestu odnětí svobody

obsah

1 ÚVOD
2 METODIKA
2/1 Výběr respondentů, průběh studie a analýza dat
2/2 Výběrový soubor a jeho charakteristiky
3 VÝSLEDKY
3/1 Zkušenosti s léčbou
3/2 Testování na infekční nemoci
3/3 Prevalence užití drogy
3/4 Subjektivně vnímaná dostupnost drog ve vězní
3/5 Užívání drog ve vězení
3/6 Rizikové chování a rizikové způsoby užívání drog
3/7 Odhady problémového užívání drog mezi vězeňskou populací
4 DISKUZE
5 ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ DO PRAXE

ZÁŘÍ - ŘÍJEN 2011

1 ÚVOD

Dotazníková studie užívání návykových látek mezi vězni ve výkonu trestu odnětí svobody (dále jen studie VS 2010 nebo VS 2010) je první reprezentativní studií svého druhu provedenou v ČR. Studie mapuje zkušenosti s užíváním drog v populaci odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody (VTOS) a další související jevy včetně odhadu výskytu problémových uživatelů drog v této populaci. Použitý dotazník odpovídal standardům a metodice Evropského monitorovacího centra pro drogy a drogovou závislost (EMCDDA). Získaná data jsou dále k dispozici Vězeňské službě ČR (VS), kde jich bude možno využít k nastavování efektivní protidrogové politiky vězeňské služby.

Na základě dat o prevalenci uživatelů drog v populaci odsouzených, a zvláště pak o prevalenci problémových uživatelů drog, lze případně modifikovat stávající systém zacházení s odsouzenými uživateli drog tak, aby odpovídal aktuální situaci. Dat o prevalenci uživatelů drog je tedy možno využít pro optimální nastavení postupů v oblasti potlačování poptávky i nabídky drog ve věznicích v souladu s vládou schváleným Akčním plánem realizace Národní strategie protidrogové politiky na období 2010-2012. Data budou vykázána i v pravidelných hlášeních, která jsou EMCDDA každoročně vyžadována po členských zemích EU pro statistické účely.

2 METODIKA

2/1 Výběr respondentů, průběh studie a analýza dat

Koordinátorem studie bylo Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti (NMS) ve spolupráci s Generálním ředitelstvím Vězeňské služby ČR (GŘ VS). Sběr a pořízení dat zajistila agentura Median s.r.o. pomocí vyškolených administrátorů, většinově pracovníků ze sekce Drogové služby ve vězení Asociace nestátních organizací zabývajících se prevencí a léčbou drogových závislostí (A.N.O.). Studie byla před svým zahájením posouzena a schválena Etickou komisí NMS.

Sběr dat byl realizován mezi 17. a 30. listopadem 2010 na vzorku 2000 respondentů. Výběr vzorku byl proveden k 10. 11. 2010 náhodným výběrem (pomocí generátoru náhodných čísel v SPSS v. 19.0.0) ze základní populace osob ve VTOS ve všech 36 věznicích ČR, která k tomuto datu čítala 19570 odsouzených osob.

Dotazník obsahoval kromě prevalenčních otázek na užití nelegálních drog ve třech časových horizontech (během celého života, v posledním roce a v posledním měsíci), užívání drog před nástupem do výkonu trestu odnětí svobody a na užití ve věznici i sadu demografických otázek (pohlaví, věk, národnost, vzdělání, zaměstnání), typ věznic a trestu, otázky identifikující problémové uživatele drog, zkušenosti respondentů s léčbou drogových závislostí a rizikové chování spojené s aplikací drogy.

Sběr dat proběhl ve spolupráci GŘ VS, NMS a jednotlivých administrátorů, na základě předem popsaných kroků a určených kompetencí. Seznam vybraných respondentů byl zaslán vedení jednotlivých věznic, kde sběr probíhal. Vedení věznic zajistilo vstup administrátorům na základě splnění platných předpisů a podmínek VS ČR. Vedení věznic určilo den, kdy je vhodné sběr dat realizovat, a zajistilo prostory a soustředilo v nich vybrané respondenty. Vyplnění dotazníku trvalo 30 minut a celá administrace (včetně organizačních opatření, a přesunů) trvala hodinu v každém časovém bloku. Samotný sběr dat pak proběhl skupinově v každé věznici v průběhu jednoho dne v jednom či více časových blocích (z nedostatku prostor, časových kapacit či jiných důvodů z rozhodnutí ředitele věznice) se všemi respondenty. Administraci byl z bezpečnostních důvodů přítomen zaměstnanec VS. Dotazník distribuoval probandům proškolený administrátor, který nebyl zaměstnancem VS a předal probandům potřebné instrukce k vyplnění dotazníku. Vyplněný dotazník poté probandi vložili do obálky a vhodili do zapečetěného boxu. K průběhu celé administrace vyplnil administrátor záznamový arch a zapečetěný box doručil na NMS. Zde byl box pověřenými pracovníky NMS rozpečetěn a dotazníky byly elektronicky zpracovány (převedeny do elektronické podoby) pro účely dalšího zpracování a analýzy. Data byla zpracována a analyzována v programu SPSS v. 19.0.0.

Respondence a non-respondence podle typu otázek

Míra non-respondence, tj. podíl respondentů, kteří neodpověděli na danou otázku, se u jednotlivých otázek lišila. Některé otázky vykazovaly vyšší míru non-respondence než jiné, což může znamenat, že se na ně respondenti, vzhledem k charakteru výzkumu, báli odpovídat, či pro ně byly příliš osobní nebo jinak problematické. U jednoduchých otázek se úroveň non-respondence pohybuje okolo nula až pěti procent, u otázek na léčbu závislostí 7–13 % a u otázek, na které skutečně nemuseli znát odpověď (vyšetření na infekční nemoci) 14–22 % .

Nejvyšší míru non-respondence dle předpokladů dosahovaly otázky na užití nelegálních látek v posledním měsíci, roce a během celého života (průměrně 27 % – nejochotněji respondenti odpovídali na alkohol, konopné drogy a překvapivě pervitin) a dále obdobné otázky na užití nelegálních drog před nástupem do výkonu trestu odnětí svobody (průměrně 31 %). Naopak nižší míru non-respondence (v průměru 18 %) měly otázky na možnosti získání nelegálních drog ve věznici, zde byla platná i odpověď nevím.

2/2 Výběrový soubor a jeho charakteristiky

Při náhodném výběru 2000 respondentů se ve výběrovém souboru objevily všechny věznice ČR, protože však došlo k následnému přesunu vězňů, neproběhl sběr dat ve Vazební věznici Teplice. Vzhledem ke složitosti prostředí sběru dat a specifickému vzorku bylo z výběrového souboru ve výsledku předvedeno 1 814 probandů a skutečně vyplněno 1 668 dotazníků, tj. 83,4 % z vybraných 2 000 osob, což převýšilo původní předpoklad návratnosti. Vzhledem k základnímu souboru lze výběrový soubor studie VS 2010 považovat za reprezentativní z hlediska zastoupených věznic (k signifikantním odchylkám na hladině významnosti 95 % došlo pouze u 5 věznic) i z hlediska pohlaví probandů. Ve výběrovém souboru bylo 1 668 respondentů, z toho

TABULKA 1: Výběrový soubor studie VS 2010 podle pohlaví a věkových skupin

Věková skupina	Muži		Ženy		Neznámo		Celkem	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%	Počet	%
15-19	11	0,7	2	2,0	0	0,0	13	0,8
20-24	142	9,1	10	10,1	1	25,0	153	9,2
25-29	180	11,5	17	17,2	1	25,0	198	11,9
30-34	200	12,8	9	9,1	0	0,0	209	12,5
35-39	137	8,8	9	9,1	0	0,0	146	8,8
40-44	102	6,5	13	13,1	0	0,0	115	6,9
45-49	68	4,3	4	4,0	0	0,0	72	4,3
50-54	50	3,2	0	0,0	0	0,0	50	3,0
55-59	20	1,3	1	1,0	0	0,0	21	1,3
60-64	14	0,9	0	0,0	0	0,0	14	0,8
65+	10	0,6	4	4,0	0	0,0	14	0,8
Neznámo	631	40,3	30	30,3	2	50,0	663	39,7
Celkem	1 565	100,0	99	100,0	4	100,0	1 668	100,0

TABULKA 2: Výběrový soubor studie VS 2010 podle typu věznice ve srovnání s celou vězeňskou populací

Typ věznice	Studie VS 2010		Týdenní statistické hlášení VS k 10. 11. 2010
	N	%	%
Věznice s dohledem	77	4,6	3,1
Věznice s dozorem	692	41,5	40,6
Věznice s ostrahou	734	44,0	49,2
Věznice se zvýšenou ostrahou	110	6,6	6,3
Věznice pro mladistvé	2	0,1	0,8
Neví, bez odpovědi	53	3,2	-
Celkem	1 668	100,0	100,0

1 565 mužů, tj. 93,8 %; v základním souboru (k 10. 11. 2010) bylo 94,2 % mužů.

Strukturu respondentů ve výběrovém souboru podle pohlaví a věkových skupin uvádí tabulka 1.

Dle typu věznice jsou ve studii mírně podhodnoceny věznice s ostrahou a věznice pro mladistvé a mírně nadhodnoceny jsou věznice s dohledem – tabulka 2.

Celkem 16,4 % respondentů bylo podle vlastních odpovědí zařazeno do specializovaného nebo obdobného oddělení či programu, 82,1 % nebylo v žádném takovém oddělení či programu a pouze 1,5 % nevědělo nebo na tuto otázku neodpovědělo (tabulka 3). Co se týká zařazení do specializovaných nebo obdobných oddělení, 7,3 % respondentů bylo v bezdrogové zóně, 2,3 % ve specializovaném oddělení pro výkon dobrovolné léčby závislosti, 1,0 % ve specializovaném oddělení pro výkon tzv. ochranného léčení protitoxikomanického, 0,4 % byla ve specializovaném oddělení pro výkon ochranného léčení protialkoholního a 4,1 % v jiném obdobném oddělení (nejčastěji na oddělení pro mentálně retardované a poruchy osobnosti a na sexuologickém oddělení), 0,2 % respondentů bylo dále zařazeno v metadonovém substitučním programu. Podíl respondentů zařazených v bezdrogové zóně je oproti skutečnému stavu v celé vězeňské populaci mírně podhodnocen (skutečnost cca 10 %); specializovaná léčebná oddělení pro výkon dobrovolné a nařízené léčby jsou naopak ve vzorku nadhodnocena (skutečnost cca 1,5 % resp. 0,6 %) – je pravděpodobné, že někteří odsouzení zařazení v bezdrogové zóně uvedli, že jsou zařazeni ve specializovaném oddělení.

TABULKA 3: Výběrový soubor studie VS 2010 podle zařazení do specializovaného oddělení nebo programu

Zařazení do specializovaného oddělení (N=1609)	Ano	Ne	Neví, bez odpovědi	Celkem
	16,4 %	82,1 %	1,5 %	100 %
Bezdrogová zóna	7,3 %			
Jiné	4,1 %			
Specializované oddělení pro výkon dobrovolné léčby závislosti	2,3 %			
Specializované oddělení pro výkon tzv. soudně nařízeného ochranného léčení protitoxikomanického	1,0 %			
Specializované oddělení pro výkon tzv. soudně nařízeného ochranného léčení protialkoholního	0,4 %			
Metadonový substituční program	0,2 %			

Průměrná délka současného výkonu trestu odnětí svobody (VTOS) respondentů byla čtyři roky a šest měsíců a průměrný respondent již strávil v současném VTOS dva roky a téměř čtyři měsíce. Mediánová hodnota délky výkonu trestu byla tři roky tj. polovina respondentů byla odsouzena ke kratšímu a polovina k delšímu trestu odnětí svobody, zároveň polovina respondentů již strávila v současném VTOS více než jeden rok a 4 měsíce. Čtvrtina respondentů zatím strávila v současném VTOS méně než sedm měsíců a byla odsouzena na méně než 20 měsíců celkového trestu, a další čtvrtina již strávila v současném VTOS více než dva roky a devět měsíců z celkového trestu delšího než šest let – tabulka 4.

TABULKA 4: Výběrový soubor studie VS 2010 podle doby strávené ve VTOS a celkové délky trvání trestu

Trvání VTOS (N=1609)	Doba již strávená v tomto VTOS	Celková délka trestu VTOS
Průměr	28 měsíců	54 měsíců
Modus	6 měsíců	24 měsíců
Dolní kvartil	7 měsíců	20 měsíců
Medián	16 měsíců	36 měsíců
Horní kvartil	33 měsíců	72 měsíců

Z otázky na počet pobytů ve výkonu trestu odnětí svobody bylo patrné, že převážná většina odsouzených byli recidivisté. Pouze 38,8 % respondentů bylo ve výkonu trestu odnětí svobody poprvé. 23,6 % bylo ve VTOS podruhé a více než 37 % si odbývalo svůj třetí a další pobyt ve VTOS.

TABULKA 5: Výběrový soubor studie VS 2010 podle počtu pobytů ve výkonu trestu odnětí svobody

Počet pobytů ve VTOS	Počet	%
První pobyt ve VTOS	647	38,8
Druhý pobyt ve VTOS	393	23,6
Třetí pobyt ve VTOS	229	13,7
Čtvrtý a další pobyt ve VTOS	360	21,6
Neví, bez odpovědi	39	2,3
Celkem	1 668	100,0

Ve výběrovém souboru respondentů ve VTOS byla před nástupem trestu téměř jedna čtvrtina respondentů nezaměstnaná, 29,0 % si vydělávalo příležitostně a 37,2 % mělo stálé zaměstnání.

TABULKA 6: Tabulka 6: Výběrový soubor studie VS 2010 podle zaměstnání před nástupem do současného výkonu trestu

Zaměstnání před nástupem do VTOS	N	%
Měl(a) jsem stálé zaměstnání	620	37,2
Měl(a) jsem příležitostné zaměstnání	483	29,0
Byl(a) jsem nezaměstnaný(á)	384	23,0
Na mateřské dovolené	20	1,2
Student(ka)	17	1,0
Důchodce	63	3,8
OSVČ	62	3,7
Neví, bez odpovědi	19	1,1
Celkem	1668	100,0

Celkem 95,5 % respondentů bylo národnosti české, slovenské či romské. Z jiných menšin žijících na území ČR se v menším počtu vyskytovala ještě národnost ukrajinská, maďarská, vietnamská a polská.

Ve srovnání s obecnou populací ČR bylo ve výběrovém souboru o něco větší zastoupení respondentů, kteří se hlásili k romské národnosti.

Z hlediska národnosti respondentů lze výběrový soubor se základním souborem porovnat pouze na základě dat ze Statistické ročenky VS z roku 2009 a to pouze se státní příslušností. Počítá-li se pak romská národnost převážně do

TABULKA 7: Výběrový soubor studie VS 2010 podle národnosti respondentů ve srovnání se Sčítáním lidu, domů a bytů 2001 (SLDB 2001) a celou vězeňskou populací podle dat z r. 2009

Národnost	Studie VS 2010		SLBD 2001	Statistická ročenka VS 2009
	N	%	%	%
Česká	1 453	87,1	93,3	94,5
Romská	82	4,9	0,1	-
Slovenská	58	3,5	2,2	2,0
Ukrajinská	12	0,7	0,3	0,8
Maďarská	8	0,5	0,2	0,0
Vietnamská	6	0,4	0,2	0,5
Polská	6	0,4	0,6	0,2
Rumunská	3	0,2	-	-
Jiná	39	2,3	-	-
Neví, bez odpovědi	1	0,1	-	-
Celkem	1 668	100,0	100,0	100,0

TABULKA 8: Výběrový soubor studie VS 2010 podle nejvyššího dosaženého vzdělání ve srovnání se Sčítáním lidu, domů a bytů 2001 (SLDB 2001) a celou vězeňskou populací podle dat z r. 2009

Vzdělání	Studie VS 2010			SLBD 2001			Statistická ročenka VS 2009
	Muži	Ženy	Celkem	Muži	Ženy	Celkem	Celkem
N	1 565	99	**1 668**	4 133 067	4 442 131	8 575 198	
Nedokončené základní	4,0	6,1	**4,1**	0,4	0,5	**0,4**	**10,3**
Základní	34,8	40,4	**35,1**	16,5	29,1	**17,1**	**39,1**
Vyučen(a)	41,9	23,2	**40,8**	45,3	31,1	**44,7**	**41,5**
Středoškolské s maturitou	15,3	17,2	**15,4**	22,7	26,9	**22,9**	**7,4**
Vyšší odborné (titul DiS.)	0,6	0,0	**0,5**	2,7	4,1	**2,8**	**0,1**
Vysokoškolské (titul Bc.; Ing, Mgr.; Dr.)	2,8	13,1	**3,5**	10,8	7,1	**10,6**	**1,7**
Neví, bez odpovědi	0,6	0,0	**0,6**	1,5	1,2	**1,5**	**0,0**
	100,0	100,0	**100,0**	100,0	100,0	100,0	**100,0**

Pozn.: *Váženo podle zastoupení pohlaví ve studii VS 2010.

české státní příslušnosti, je zastoupení reprezentativní. Mírně nadhodnocena je národnost slovenská a maďarská.
Lze říci, že celkově se populace vězňů od obecné populace ČR liší vyšším výskytem občanů s nižším vzděláním. Zatímco v obecné populaci ČR je podle Sčítání lidu, domů a bytů 2001 (SLDB 2001) po adjustaci na genderové složení výzkumného souboru studie osob ve VTOS 17,5 % obyvatel se základním a nižším vzděláním, ve vězeňské populaci to je téměř polovina (Statistická ročenka VS 2009). Podobně maturitu má v obecné populaci 36,3 % osob, ve vězeňské populaci pouze 9,2 % osob. Výběrový soubor se od základního souboru vězeňské populace lišil v průměru o něco vyšším vzděláním, což může být způsobeno tím, že mohlo jít o náhodnou nebo systematickou chybu (danou non-respondencí části souboru nebo tím, že respondenti při volbě své vzdělanostní kategorie mírně nadsazovali).

3 VÝSLEDKY

3/1 Zkušenosti s léčbou

Podle odpovědí respondentů se před nástupem do VTOS léčilo téměř 6,0 % respondentů ze závislosti na alkoholu a 9,1 % respondentů ze závislosti na jiné návykové látce, 2,5 % respondentů bylo v substituční léčbě metadonem a 3,8 % v substituční léčbě Subutexem® či Suboxone®.

TABULKA 9: Léčba před nástupem do výkonu trestu odnětí svobody (v %)

Léčba před nástupem do VTOS (N=1668)	Ano	Ne	Neví, bez odpovědi
Léčil(a) se ze závislosti na alkoholu	5,9	87,1	7,0
Léčil(a) se ze závislosti na jiné návykové látce	9,1	81,2	9,7
Byl(a) v substituční léčbě metadonem	2,5	84,4	13,1
Byl(a) v substituční léčbě Subutexem® či Suboxone®	3,8	83,6	12,6

3/2 Testování na infekční nemoci

Testováno alespoň na jednu z dotazovaných infekcí bylo podle odpovědí respondentů více než 43,2 % respondentů. Na žloutenku typu B (VHB) bylo testováno 28,3 % respondentů, na

TABULKA 10: Protestovanost respondentů na dané infekce (v %)

Infekce (N=1668)	Ano byl/a jsem testován/a	V tom			Ne, nebyl/a jsem testován/a	Nevím, zda jsem byl/a testován/a	Neví, bez odpovědi
		ale neznám výsledek	s pozitivním výsledkem (byl/a nemocen/a)	s negativním výsledkem (byl/a zdráv/a)			
VHB	28,3	3,8	4,0 (tj. 66 osob)	20,5	42,3	12,4	17,0
VHC	35,0	5,0	9,7 (tj. 162 osob)	20,3	39,1	11,2	14,6
HIV	23,9	2,2	0,4 (tj. 6 osob)	21,3	42,4	11,0	22,7

žloutenku typu C (VHC) 35,0 % respondentů a na HIV 23,9 % respondentů. Pozitivních výsledků bylo nejvíce na žloutenku typu C, 9,7 % celkem (162 respondentů), a tedy 27,7 % z testovaných na VHC. HIV pozitivních bylo podle odpovědí respondentů ve vzorku 6 respondentů, tj. 0,4 % celkem a 1,7 % z testovaných na HIV. Na žloutenku typu B bylo testováno s pozitivním výsledkem 4,0 % respondentů (tj. 66 respondentů), ale vzhledem k tomu, že dotazník nemohl obsahovat podrobnější otázky na druh sérologického testu na VHB, mají výsledky velmi omezenou vypovídací schopnost, protože se mohlo jednat jak o případy aktivní infekce VHB, tak o případy prodělané infekce VHB někdy v minulosti. Více jak desetina respondentů si nebyla jista, zda někdy na dané infekce byla testována, a 14,6 – 22,7 % respondentů na tyto otázky vůbec neodpovědělo.

3/3 Prevalence užití drogy

Zkušenosti s užitím návykové látky jsou v populaci vězňů poměrně vysoké, přestože právě tyto otázky patří mezi ty s nejvyšší non-respondencí. Přesto se u těchto otázek ukazuje, že vězni na některé látky pravidelně odpovídají ochotněji. Mezi ty pak patří alkohol, konopné látky jako marihuana a hašiš a překvapivě i pervitin. Mezi nejrozšířenější návykové látky patří kromě alkoholu konopné látky (marihuana či hašiš), pervitin a extáze. Někdy v životě užilo konopné látky 43,1 % respondentů, pervitin 38,5 % a extázi 22,5 %. Vysokých prevalencí dosahuje ještě užití tlumivé látky bez předpisu (22,7 %), lysohlávek (18,0 %), kokainu (16,7 %) a heroinu (15,1 %) (viz tabulka 11). Zajímavé je, že vzorce užívání se od vzorců užívání návykových látek v obecné populaci liší, a to zejména výraznějším poklesem zkušeností s návykovými látkami v horizontu posledního roku a posledního měsíce. V obecné populaci lze pozorovat, že přibližně polovina těch, kteří mají s návykovou látkou nějakou zkušenost během celého života, ji vyzkouší i v posledním roce a opět přibližně polovina ji pak užije i v posledním měsíci. V této sledované populaci je pokles užití daleko razantnější. To může být velmi pravděpodobně způsobeno tím, že v posledním roce či alespoň v posledním měsíci již byla většina respondentů ve výkonu trestu odnětí svobody, a měla tak k drogám ztížený přístup. Jak se tato populace chovala na svobodě, zobrazuje tabulka 16.

Fiktivní (neexistující) látka Relevin byla do testu zahrnuta pro účely kontroly reliability odpovědí respondentů. Relevin získal největší počet odpovědí nikdy neužil(a) i nejvyšší míru non-respondence a 1,5 % respondentů odpovědělo, že tuto látku někdy v životě vyzkoušelo.

Srovnání zkušeností s užitím nelegálních drog v posledních 12 měsících mezi vězni a obecnou populací podle výsledků Celopopulační studie o užívání psychotropních látek z roku 2008 (CS 2008) (Běláčková and Horáková, 2011) uvádí tabulka 13, tabulka 14, tabulka 15 a graf 1. Zkušenosti žen ve VTOS jsou výrazně vyšší než zkušenosti žen v obecné populaci, a to u všech drog, i když je nutno brát v úvahu nízký počet žen ve vzorku studie ve VTOS. Zkušenosti mužů ve VTOS jsou u konopných drog a extáze nižší než v obecné populaci (u konopných drog u všech věkových skupin), což ovlivňuje také srovnání prevalencí užití jakékoliv drogy (tato kategorie zahrnuje i konopné drogy). U jiných drog než konopných jsou ovšem aktuální zkušenosti mužů ve VTOS vyšší než v obecné populaci, zejména se to týká zkušeností s pervitinem, heroinem a kokainem.

Co se týká zkušeností s návykovou látkou před nástupem trestu, byl typický pokles v užití nelegálních látek v jednotlivých časových horizontech (někdy v životě, v posledním roce a v posledním měsíci) již podobnější vzorci, který lze sledovat v obecné populaci – tabulka 16 a graf 2. Nicméně úroveň celoživotních zkušeností s návykovými látkami je (podobně jako v předchozí otázce) u populace, která do VTOS nastupuje, výrazně vyšší než v obecné populaci. Nejpatrnější je to u užití heroinu, pervitinu a kokainu, kde prevalence přesahují osmi, šesti a více jak čtyřnásobek úrovně prevalencí naměřených v obecné populaci. Naopak u tlumivých léků, alkoholu a marihuany jsou prevalence téměř stejné či dokonce nižší. Ženy ve VTOS vykazují o jeden řád vyšší míry prevalence užívání drog než ženy v obecné populaci, a to zejména v případě heroinu, pervitinu a kokainu.

Alkohol tak podle odpovědí respondentů v posledním roce před nástupem do VTOS pilo 46,0 % respondentů, následovaly zkušenosti s pervitinem, které v posledním roce mělo 24,8 % z respondentů nastupujících do VTOS a konopnými látkami

TABULKA 11: Prevalence užití návykových látek během celého života, v posledním roce a v posledním měsíci (v %)

Droga	Nikdy neužil(a)	Někdy v životě vyzkoušel(a)	Užil(a) v posledním roce	Užil(a) v posledním měsíci	Neví, bez odpovědi
Jakákoliv droga včetně alkoholu	14,4	82,0	34,7	11,7	3,6
Jakákoliv nelegální droga	35,7	52,2	22,0	8,5	12,1
Jakákoliv nelegální droga mimo konopné látky	41,4	44,5	18,0	6,7	14,1
Alkohol	16,2	72,6	25,2	6,4	11,2
Marihuana/hašiš	38,4	43,1	15,7	4,7	18,5
Extáze	51,2	22,5	4,7	1,2	26,3
Pervitin/amfetaminy	44,0	38,5	14,6	5,0	17,5
LSD	54,5	16,7	4,0	0,8	28,8
Lysohlávky	53,2	18,0	4,0	0,8	28,8
Heroin	57,6	15,1	3,9	1,9	27,3
Subutex®/Suboxone® bez předpisu	60,5	9,2	2,8	0,8	30,3
Metadon bez předpisu	63,5	3,8	0,9	0,4	32,7
Relevin	64,7	1,5	0,5	0,4	33,8
Kokain	55,6	16,7	3,5	1,3	27,6
Těkavé látky	60,2	8,6	1,7	0,6	31,2
Tlumivé léky bez předpisu	51,0	22,7	7,9	3,2	26,4
Jiné drogy	54,6	2,8	0,5	0,2	42,6

TABULKA 12: Prevalence užití návykových látek během celého života, v posledním roce a v posledním měsíci (v %) podle Celopopulační studie o užívání psychotropních látek z roku 2008 (CS 2008) – váženo*

Droga	Někdy v životě vyzkoušel(a)	Užil(a) v posledním roce	Užil(a) v posledním měsíci
Jakákoliv nelegální droga	51,5	25,9	15,9
Jakákoliv nelegální droga mimo konopné látky	25,1	11,5	5,1
Alkohol	-	93,9	86,9
Marihuana/hašiš	48,7	23,5	14,5
Extáze	14,4	5,5	1,8
Pervitin/amfetamin	7,0	2,8	1,1
LSD	9,5	3,1	1,1
Lysohlávky	14,4	5,3	2,3
Heroin	1,9	0,8	0,3
Kokain	3,4	1,4	0,7
Tlumivé léky (s předpisem i bez)	-	27,8	17,6

Pozn.: *Výsledky CS 2008 váženy podle zastoupení pohlaví a věkových skupin ve studii VS 2010.

TABULKA 13: Srovnání prevalencí užití drog v posledních 12 měsících mezi obecnou populací v r. 2008 (CS 2008) a vězni (studie VS 2010) podle věkových skupin – muži

Droga	Studie	15–24 let	25–34 let	35–44 let	45–54 let	55–64 let	Celkem
Jakákoliv nelegální droga	CS 2008	49,0	33,5	14,3	8,0	3,8	26,8
	VS 2010	43,8	30,8	11,3	7,6	5,9	22,1
Jakákoliv nelegální droga mimo konopné látky	CS 2008	23,7	14,7	6,2	2,4	1,1	11,9
	VS 2010	36,6	24,7	9,2	5,9	5,9	18,0
Konopné látky	CS 2008	45,6	30,2	12,7	6,8	3,3	24,2
	VS 2010	36,6	23,2	7,5	4,2	2,9	15,8
Extáze	CS 2008	13,5	6,8	1,6	1,3	0,2	5,6
	VS 2010	12,4	7,4	0,8	1,7	0,0	4,5
Pervitin a jiné amfetaminy	CS 2008	5,1	4,1	1,0	0,7	0,0	2,9
	VS 2010	28,8	20,0	7,9	4,2	5,9	14,7
Kokain	CS 2008	3,0	2,3	0,0	0,2	0,3	1,5
	VS 2010	4,6	4,7	1,3	0,8	0,0	3,2
Heroin	CS 2008	1,5	1,2	0,2	0,5	0,0	0,9
	VS 2010	3,9	4,7	1,7	1,7	0,0	3,5
LSD	CS 2008	9,3	3,2	1,4	0,2	0,0	3,2
	VS 2010	9,2	4,7	1,3	0,0	0,0	3,8
Halucinogenní houby/ lysohlávky	CS 2008	9,7	6,9	3,4	1,2	0,6	5,5
	VS 2010	10,5	5,0	1,3	0,8	0,0	3,9

Pozn.: Výsledky CS 2008 váženy podle zastoupení věkových skupin ve studii VS 2010.

TABULKA 14: Prevalencí užití drog v posledních 12 měsících mezi obecnou populací v r. 2008 (CS 2008) a vězni (studie VS 2010) podle věkových skupin – ženy

Droga	Studie	15–24 let	25–34 let	35–44 let	45–54 let	55–64 let	Celkem
Jakákoliv nelegální droga	CS 2008	32,4	14,1	7,3	4,1	2,1	14,4
	VS 2010	33,3	26,9	13,6	0,0	0,0	21,2
Jakákoliv nelegální droga mimo konopné látky	CS 2008	15,0	5,8	2,8	0,6	0,5	6,1
	VS 2010	25,0	26,9	9,1	0,0	0,0	19,2
Konopné látky	CS 2008	28,7	12,3	6,7	3,5	1,6	12,7
	VS 2010	16,7	19,2	13,6	0,0	0,0	14,1
Extáze	CS 2008	8,8	3,2	0,9	0,3	0,0	3,2
	VS 2010	0,0	7,7	4,5	0,0	0,0	7,1
Pervitin a jiné amfetaminy	CS 2008	2,0	1,8	1,3	0,3	0,0	1,5
	VS 2010	16,7	19,2	9,1	0,0	0,0	14,1
Kokain	CS 2008	0,7	0,6	0,0	0,0	0,0	0,4
	VS 2010	8,3	11,5	4,5	0,0	0,0	9,1
Heroin	CS 2008	0,8	0,5	0,0	0,0	0,0	0,3
	VS 2010	8,3	15,4	9,1	0,0	0,0	11,1
LSD	CS 2008	4,0	1,6	1,3	0,0	0,0	1,8
	VS 2010	0,0	7,7	4,5	0,0	0,0	7,1
Halucinogenní houby/lysohlávky	CS 2008	5,3	2,1	1,1	0,3	0,5	2,2
	VS 2010	8,3	7,7	0,0	0,0	0,0	6,1

Pozn.: Výsledky CS 2008 váženy podle zastoupení věkových skupin ve studii VS 2010.

TABULKA 15: Srovnání prevalencí užití drog v posledních 12 měsících mezi obecnou populací v r. 2008 (CS 2008) a vězni (studie VS 2010) podle věkových skupin – celkem

Droga	Studie	15–24 let	25–34 let	35–44 let	45–54 let	55–64 let	Celkem
Jakákoliv nelegální droga	CS 2008	47,8	32,3	13,7	7,9	3,8	25,9
	VS 2010	42,8	30,5	11,5	7,4	5,7	22,0
Jakákoliv nelegální droga mimo konopné látky	CS 2008	23,1	14,1	5,9	2,3	1,1	11,5
	VS 2010	35,5	24,8	9,2	5,7	5,7	18,0
Konopné látky	CS 2008	44,4	29,1	12,2	6,7	3,3	23,5
	VS 2010	34,9	22,9	8,0	4,1	2,9	15,7
Extáze	CS 2008	13,2	6,6	1,5	1,3	0,2	5,5
	VS 2010	11,4	7,4	1,1	1,6	0,0	4,7
Pervitin a jiné amfetaminy	CS 2008	4,9	4,0	1,0	0,7	0,0	2,8
	VS 2010	27,7	19,9	8,0	4,1	5,7	14,6
Kokain	CS 2008	2,8	2,2	0,0	0,2	0,3	1,4
	VS 2010	4,8	5,2	1,5	0,8	0,0	3,5
Heroin	CS 2008	1,4	1,2	0,2	0,5	0,0	0,8
	VS 2010	4,2	5,4	2,3	1,6	0,0	3,9
LSD	CS 2008	8,9	3,1	1,4	0,2	0,0	3,1
	VS 2010	8,4	4,9	1,5	0,0	0,0	4,0
Halucinogenní houby/lysohlávky	CS 2008	9,4	6,6	3,2	1,2	0,6	5,3
	VS 2010	10,2	5,2	1,1	0,8	0,0	4,0

Pozn.: Výsledky CS 2008 váženy podle zastoupení pohlaví a věkových skupin ve studii VS 2010.

GRAF 1: Srovnání prevalencí užití drog v posledních 12 měsících mezi obecnou populací v r. 2008 (CS 2008) a vězni (studie VS 2010) podle pohlaví

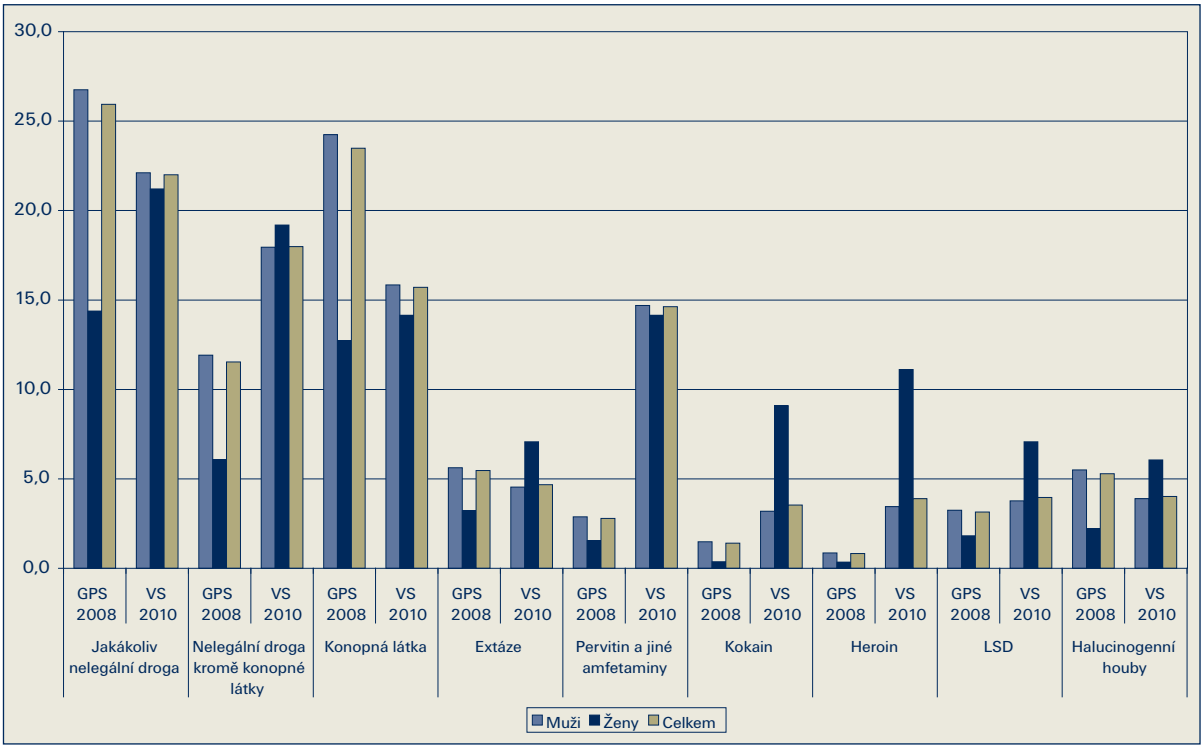

Pozn.: Výsledky CS 2008 váženy podle zastoupení pohlaví a věkových skupin ve studii VS 2010.

TABULKA 16: Prevalence užití drog před nástupem do současného VTOS (v %)

Droga	Nikdy v životě před nástupem	Někdy v životě před nástupem	V posledním roce před nástupem	Alespoň jednou v posledním měsíci před nástupem	Několikrát v posledním měsíci před nástupem	Neví, bez odpovědi
Jakákoliv droga včetně alkoholu	14,8	79,8	57,3	40,4	27,3	5,4
Jakákoliv nelegální droga	37,8	47,3	34,2	24,2	18,3	14,9
Jakákoliv nelegální droga mimo konopné látky	43,0	40,2	29,6	20,6	15,7	16,8
Alkohol	16,5	68,6	46,0	30,5	18,0	14,9
Marihuana/hašiš	40,4	36,6	23,8	16,2	11,2	23,0
Extáze	51,6	17,9	9,1	4,4	2,6	30,5
Pervitin/amfetaminy	45,3	34,7	24,8	17,0	13,1	20,1
LSD	54,6	12,8	6,5	2,6	1,8	32,6
Lysohlávky	53,4	14,6	6,8	2,9	2,0	32,1
Heroin	57,1	12,7	7,5	5,4	4,0	30,2
Subutex®/Suboxone® bez předpisu	59,8	7,4	4,1	2,9	2,2	32,7
Metadon bez předpisu	62,4	2,9	1,7	1,1	0,8	34,7
Kokain	55,6	12,5	6,5	3,4	2,2	31,9
Těkavé látky	59,0	6,5	2,3	1,4	0,8	34,5
Tlumivé léky bez předpisu	51,9	16,2	9,0	5,6	3,7	31,8
Jiné drogy	54,0	2,0	0,7	0,2	0,2	43,9

(marihuanou či hašišem) 23,8 %. S určitým odstupem pak následovaly extáze (9,1 %), tlumivé léky bez předpisu (9,0 %), heroin (7,5 %), lysohlávky (6,8 %), LSD a kokain (6,5 %). Nižší prevalence již měly jen Subutex®/Suboxone® bez předpisu (4,1 %), těkavé látky (2,3 %), metadon bez předpisu (1,7 %).
Srovnání zkušeností s návykovými látkami během celého života, posledního roku a měsíce celkem a před nástupem do současného VTOS podává tabulka 17. Odpovědi na otázku celoživotních zkušeností celkem a před nástupem do současného VTOS se příliš nelišily, což pozitivně vypovídá o konzistenci odpovědí.
Ze srovnání celoživotních ukazatelů však vyplývá, že respondenti udávali vyšší zkušenosti s návykovými látkami v celém životě, než v celém životě před nástupem do VTOS. To by pak mohlo ukazovat na to, že tyto zkušenosti respondenti získali až ve VTOS. Na druhou stranu, srovnání prevalencí v posledním roce a měsíci celkem a před nástupem VTOS ukazuje, že míra aktuálního užívání drog po uvěznění významně klesá. Např. tedy srovnání ukazatelů u pervitinu ukazuje, že 9,9 % těch, co mají s pervitinem alespoň jednu zkušenost, ji získalo ve vězení; prevalence užití pervitinu v posledním roce a v posledním měsíci celkem však klesla o přibližně polovinu hodnoty uváděné před uvězněním. Nicméně vzhledem k tomu, že se u otázek na zkušenosti s drogami objevuje relativně vysoká úroveň non-respondence, je třeba k těmto srovnáním přistupovat opatrně.

3/4 Subjektivně vnímaná dostupnost drog ve vězní

Ve vězení byly podle odpovědí respondentů nejdostupnějšími nelegálními látkami pervitin a konopné látky (marihuana nebo hašiš). Obě drogy byly dostupné podle více než 31 % respondentů. V závěsu byly alkohol a tlumivé léky bez předpisu, které byly dostupné podle jedné čtvrtiny respondentů. Poměrně dostupný byl i heroin, o kterém tvrdilo, že byl dostupný, 18,7 % respondentů a Subutex® či Suboxone® bez předpisu byl dostupný pro 14,5 % respondentů – tabulka 18. Naopak přibližně podle jedné pětiny respondentů žádné nelegální látky dostupné ve vězení nebyly. Zajímavým faktem je to, že téměř polovina respondentů v dotazníku uvedla , že neví, zda jsou drogy ve vězení dostupné nebo ne. Přibližně jedna pětina respondentů (opět méně non-respondentů u alkoholu pervitinu a konopných látek) na tyto otázky neodpověděla.

GRAF 2: Srovnání prevalencí užití drog v posledních 12 měsících mezi obecnou populací v r. 2008 (CS 2008) a vězni při nástupu do VTOS (studie VS 2010)

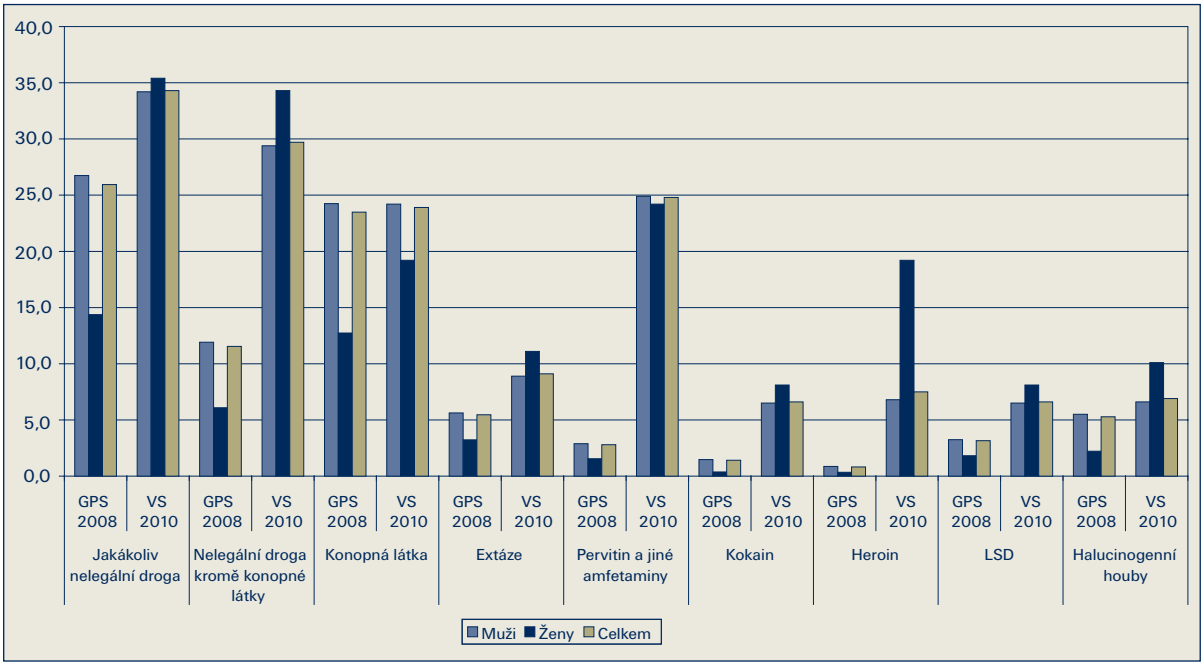

TABULKA 17: Rozdíl celoživotních prevalencí (LTP), prevalencí v posledních 12 měsících (LYP) a v posledních 30 dnech (LMP) celkem (-c) a před nástupem do VTOS (-v) a vězni při nástupu do VTOS (studie VS 2010)

Droga	Rozdíl v LTP		Rozdíl v LYP		Rozdíl v LMP	
	Rozdíl v procentních bodech*	Vzhledem k ukazateli celkem (%)**	Rozdíl v procentních bodech*	Vzhledem k ukazateli před nástupem (%)***	Rozdíl v procentních bodech*	Vzhledem k ukazateli před nástupem (%)***
Jakákoliv droga včetně alkoholu	2,2	2,7	-22,6	-39,4	-28,7	-71,0
Jakákoliv nelegální droga	4,9	9,4	-12,2	-35,7	-15,7	-64,9
Jakákoliv nelegální droga mimo konopné látky	4,3	9,7	-11,6	-39,2	-13,9	-67,5
Alkohol	4,0	5,5	-20,8	-45,2	-24,1	-79,0
Marihuana/hašiš	6,5	15,1	-8,1	-34,0	-11,5	-71,0
Extáze	4,6	20,4	-4,4	-48,4	-3,2	-72,7
Pervitin/amfetaminy	3,8	9,9	-10,2	-41,1	-12,0	-70,6
LSD	3,9	23,4	-2,5	-38,5	-1,8	-69,2
Lysohlávky	3,4	18,9	-2,8	-41,2	-2,1	-72,4
Heroin	2,4	15,9	-3,6	-48,0	-3,5	-64,8
Subutex®/Suboxone® bez předpisu	1,8	19,6	-1,3	-31,7	-2,1	-72,4
Metadon bez předpisu	0,9	23,7	-0,8	-47,1	-0,7	-63,6
Kokain	4,2	25,1	-3,0	-46,2	-2,1	-61,8
Těkavé látky	2,1	24,4	-0,6	-26,1	-0,8	-57,1
Tlumivé léky bez předpisu	6,5	28,6	-1,1	-12,2	-2,4	-42,9
Jiné drogy	0,8	28,6	-0,2	-28,6	0,0	0,0

Pozn.: *L(T/Y/M)P-c mínus L(T/Y/M)P-v v procentech. ** Rozdíl v procentních bodech lomeno LTP-c v procentech. ***Rozdíl v procentních bodech lomeno L(Y/M)P-v v procentech.

TABULKA 18: Subjektivně vnímaná dostupnost drog ve vězení (v %)

Droga	Ano	Ne	Nevím	Bez odpovědi	Celkem
Alkohol	25,2	23,1	39,7	12,0	100,0
Marihuana/hašiš	31,4	17,7	36,7	14,2	100,0
Extáze	8,9	22,9	47,8	20,4	100,0
Pervitin/amfetaminy	31,5	18,2	38,3	12,0	100,0
LSD	6,3	23,3	48,7	21,8	100,0
Lysohlávky	5,2	25,0	48,0	21,9	100,0
Heroin	18,7	20,9	43,7	16,7	100,0
Subutex®/Suboxone® bez předpisu	14,5	20,9	45,7	18,9	100,0
Metadon bez předpisu	6,7	22,5	49,0	21,8	100,0
Kokain	8,0	22,3	47,9	21,8	100,0
Těkavé látky	11,7	21,2	45,6	21,5	100,0
Tlumivé léky bez předpisu	25,4	18,0	39,4	17,2	100,0
Jiné drogy	0,7	17,6	81,7	0,2	100,0

TABULKA 19: Prevalence užití drog přímo ve vězení (v %)

Droga	Ano	Ne	Neví, bez odpovědi	Celkem
Jakákoliv droga včetně alkoholu	23,5	70,2	6,3	100,0
Jakákoliv nelegální droga	18,6	71,7	9,7	100,0
Jakákoliv nelegální droga mimo konopné látky	14,3	74,5	11,2	100,0
Alkohol	14,3	75,1	10,6	100,0
Marihuana/hašiš	14,5	72,6	12,9	100,0
Extáze	1,6	81,2	17,3	100,0
Pervitin/amfetaminy	12,5	75,3	12,2	100,0
LSD	1,3	81,5	17,2	100,0
Lysohlávky	1,3	81,5	17,2	100,0
Heroin	3,8	80,1	16,1	100,0
Subutex®/Suboxone® bez předpisu	3,1	80,3	16,6	100,0
Metadon bez předpisu	0,8	81,7	17,4	100,0
Kokain	1,6	81,3	17,1	100,0
Těkavé látky	2,3	80,3	17,4	100,0
Tlumivé léky bez předpisu	11,6	73,1	15,2	100,0
Jiné drogy	0,4	6,2	93,3	100,0

3/5 Užívání drog ve vězení

K užití alespoň jedné nelegální látky přímo ve vězení (tj. při některém z pobytů ve vězení během života) se přiznalo 26,2 % respondentů. Na rozdíl od dostupnosti nelegálních látek respondenti nejčastěji uváděli, že užili konopné látky (marihuanu či hašiš) ve 14,5 % a alkohol ve 14,3 % případů. Třetí nejčastěji uvedenou látkou byl pervitin (12,5 %) a hranici deseti procent překročily i tlumivé léky bez předpisu (11,6 %), heroin respondenti uvedli v 3,8 % a Subutex® v 3,1 % případů.

Odpovědi se v průměru vyhýbalo 17 % respondentů, nejochotněji respondenti odpovídali opět na otázku užití alkoholu, pervitinu a konopných látek.

Podle podílu respondentů, kteří látku užili, a její deklarované dostupnosti se zdá, že „nejatraktivnějšími" látkami byly alkohol, konopné látky, tlumivé látky bez předpisu a pervitin, které v poměru k jejich dostupnosti užilo nejvíce respondentů – tabulka 20.

TABULKA 20: Index atraktivity – podíl prevalence užití dané drogy ve vězení na její vnímané dostupnosti ve vězení

Droga	Prevalence užití drog ve vězení	Subjektivně vnímaná dostupnost drog ve vězení	Index atraktivity (užití/dostupnost)
Alkohol	14,3	25,2	0,567
Marihuana/hašiš	14,5	31,4	0,462
Extáze	1,6	8,9	0,180
Pervitin/amfetaminy	12,5	31,5	0,397
LSD	1,3	6,3	0,206
Lysohlávky	1,3	5,2	0,250
Heroin	3,8	18,7	0,203
Subutex®/Suboxone® bez předpisu	3,1	14,5	0,214
Metadon bez předpisu	0,8	6,7	0,119
Kokain	1,6	8,0	0,200
Těkavé látky	2,3	11,7	0,197
Tlumivé léky bez předpisu	11,6	25,4	0,457
Jiné drogy	0,4	0,7	0,571

TABULKA 21: Rizikové způsoby užívání drog

Rizikové způsoby užívání drog	Ano	Ne	Neví, bez odpovědi	Neodpověděl(a) - drogu nikdy injekčně neužil(a) nebo neví	Celkem
Užil(a) nějakou drogu injekčně	31,3	65,5	3,2	-	100,0
Užil(a) nějakou drogu injekčně měsíc před nástupem do současného výkonu trestu	22,1	6,5	2,7	68,7	100,0
Užil(a) někdy nějakou drogu injekčně ve vězení	8,4	18,3	4,6	68,7	100,0
Použil(a) jste někdy jehlu nebo stříkačku, kterou předtím použil někdo jiný	13,4	14,9	3,1	68,7	100,0
Použil(a) někdy ve vězení jehlu nebo stříkačku, kterou předtím použil někdo jiný	6,6	20,9	3,8	68,7	100,0

3/6 Rizikové chování a rizikové způsoby užívání drog

Poslední sada otázek se týkala rizikového chování a rizikového způsobu užívání návykových látek mezi respondenty jak před nástupem, tak po nástupu do výkonu trestu odnětí svobody. Na otázku, zda někdy v životě užili nějakou drogu injekčně, odpovědělo 31,3 % respondentů, že ano a pouze 3,2 % respondentů na tuto otázku vůbec neodpovědělo. Měsíc před nástupem do současného VTOS podle odpovědí respondentů užilo nějakou drogu injekčně 22,1 % respondentů a k injekčnímu užití drogy ve vězení (tj. při některém z pobytů ve vězení během života) se přihlásilo 8,4 % respondentů. Jehlu nebo stříkačku, kterou předtím použil někdo jiný, použilo 13,4 % respondentů a ke sdílení jehel či stříkaček přímo ve vězení se přihlásilo 6,6 % respondentů.

3/7 Odhady problémového užívání drog mezi vězeňskou populací

Kombinací otázek zjišťujících užití nelegální drogy před nástupem do VTOS a otázek na injekční užívání drog lze odhadnout počet uživatelů, kteří by s užíváním drog mohli mít již větší problém, a jejich podíl mezi respondenty při nástupu do VTOS. EMCDDA (Evropské monitorovací centrum pro drogy a drogovou závislost) definuje problémové užívání drog jako injekční užívání drog a/nebo dlouhodobé a/nebo pravidelné užívání opiátů a/nebo drog amfetaminového typu a/nebo kokainu. V tomto případě je možné problémové uživatele odhadnout na základě počtu respondentů, kteří užívali opiáty (heroin, Subutex®/Suboxone®, či metadon bez předpisu), pervitin či kokain opakovaně (více než dvakrát) v posledním měsíci před nástupem do VTOS

TABULKA 22: Odhad prevalence problémových uživatelů drog mezi vězni nastupujícími do VTOS (%)

Skupina problémových uživatelů drog	Dle EMCDDA	Dle metodiky odhadů provedených dosud v ČR (bez kokainu)
Pravidelní uživatelé	14,7	14,4
Injekční uživatelé	22,1	22,1
Injekční i pravidelní uživatelé současně	10,7	10,4
Problémoví uživatelé drog celkem	26,1	25,9

a/nebo v posledním měsíci před nástupem do VTOS užili nějakou drogu injekčně. Podle odpovědí respondentů užilo v posledním měsíci před nástupem do VTOS opakovaně dané drogy 14,7 % respondentů a 22,1 % užilo v posledním měsíci před nástupem do VTOS nějakou drogu injekčně. Známky problémového užívání drog podle EMCDDA tedy vykazuje 26,1 % osob nastupujících do VTOS, z toho 10,7 % užívalo nelegální látky jak injekčně, tak pravidelně.

V ČR není do prevalenčních odhadů problémových uživatelů drog zahrnut kokain. Podíl pravidelných uživatelů opiátů a pervitinu (bez kokainu) při nástupu do VTOS je 14,4 % a podíl problémových uživatelů drog (bez kokainu včetně injekčních uživatelů v posledním měsíci před nástupem do VTOS) je 25,9 % osob nastupujících do VTOS, z toho 10,4% užívalo nelegální látky jak injekčně, tak pravidelně.

Při přepočtu na celkový počet 20 tis. vězňů v českých věznicích lze počet problémových uživatelů drog při nástupu do VTOS nacházejících se v českých věznicích odhadnout na cca 5 200, z toho 4 400 injekčních uživatelů drog, z nichž 2100 užilo drogu injekčně a současně užilo „problémovou" drogu opakovaně měsíc před nástupem do VTOS.

Problémoví uživatelé drog měli téměř dvakrát vyšší pravděpodobnost než ostatní vězni, že budou umístěni ve specializovaném oddělení (OR=1,71 [95 % CI 1,30–2,26]), problémoví uživatelé drog tvořili 35,4 % vězňů umístěných ve specializovaných odděleních. Na druhou stranu mimo specializovaná oddělení bylo umístěno 77,4 % těch, kteří při nástupu do VTOS vykazovali znaky problémového užívání drog.

4 DISKUZE

Zkušenosti s užíváním drog u osob ve VTOS v České republice jsou vyšší než v obecné populaci srovnatelného pohlaví a věku. Zejména se to týká drog, které se řadí mezi tzv. problémové drogy, resp. drogy zahrnuté v definici problémového užívání drog, tj. heroin, pervitin a kokain (vyšší zkušenosti vykazuje vězeňská populace u všech nelegálních drog s výjimkou konopí u mužů). Ve srovnání s muži mají ženy ve VTOS vzhledem ke svým protějškům v obecné populaci relativně mnohem vyšší zkušenosti.

Vyšší míra užívání drog se týká zejména ukazatelů aktuálního užívání drog (v posledním roce a měsíci) před nástupem do VTOS. Po nástupu do VTOS došlo k poklesu aktuálních zkušeností, i když se zdá, že část vězňů získala své celoživotní zkušenosti právě ve VTOS. K těmto výsledkům je však třeba přistupovat opatrně vzhledem vysoké non-respondenci na tyto otázky.

Nicméně užití jakékoliv drogy včetně alkoholu přímo v některém z VTOS během života uvádí 23,5 % a užití jakékoliv nelegální drogy 18,6% vězňů. Zkušenostem s užitím drog odpovídají také údaje o subjektivně vnímané dostupnosti drog ve věznicích – jako nejužívanější a zároveň nejdostupnější nelegální drogy ve věznicích jsou uváděny pervitin a konopné drogy, jejich dostupnost ve věznicích uvádí necelá třetina osob ve VTOS.

Minimálně desetina, ale pravděpodobně až čtvrtina vězňů vykazuje při nástupu do VTOS znaky aktuálního problémového užívání drog. To je přibližně 20 až 50krát vyšší prevalence než je prevalence problémových uživatelů drog v populaci obecně (přibližně 0,5 %). Ovšem přibližně jen čtvrtina osob, které lze při nástupu do VTOS označit za problémové uživatele drog, je ve věznicích zařazena v některém ze specializovaných nebo obdobných oddělení či programů.

Necelá třetina (31,3 %) vězňů uvádí, že někdy v životě užila drogu injekčně, z nich 26,8 % (z celého vzorku 8,4 %) uvádí, že někdy užila drogy injekčně ve vězení. Podíl vězňů, kteří uvádějí sdílení injekčního náčiní, je celkem 42,7 % a ve vězení 72,9 % z těch, co někdy užili nějakou drogu injekčně, resp. ji užili injekčně ve vězení.

Ze srovnání této české studie s údaji z několika evropských studií provedených od roku 2003 vyplývá, že česká populace vězňů a osob nastupujících do VTOS se od obdobných populací v západní Evropě výrazně neliší. Podle EMCDDA (Evropské monitorovací centrum pro drogy a drogovou závislost, 2010) studie provedené v západní Evropě, ukazovaly, že v prevalenci užívání drog mezi vězni jsou značné rozdíly: například pravidelné užívání drog v měsíci před nástupem do věznice uváděla v některých zemích jen 3 % respondentů, zato v jiných až 77 % (v ČR podle této studie 24,5 %). Studie podle EMCDDA rovněž nasvědčují tomu, že mezi vězni jsou koncentrovány nejrizikovější formy užívání drog. Podle EMCDDA 6 až 38 % dotázaných

v průzkumech uvedlo, že někdy v životě užívali drogy injekčně, v ČR to bylo podle této studie 31,3 %. Po nástupu do věznice podle EMCDDA většina uživatelů užívání drog omezila nebo s ním přestala, především kvůli problémům se získáváním drog. Skutečnost, že nezákonné drogy si najdou cestu do většiny věznic i přes všechna opatření přijatá ke snížení jejich nabídky, však podle EMCDDA v Evropě uznávají jak odborníci na vězeňství, tak tvůrci politik. Studie od roku 2003 ukazují, že užívání drog ve věznici uvádí 1 až 56 % vězňů (v ČR podle této studie 18,6 % vězňů užilo ve vězení nějakou nelegální drogu). Studie 1 457 vězňů ze šesti německých věznic zjistila, že 22 % užívalo drogy ve věznici injekčně, další studie 246 vězňů v Lucembursku zjistila, že 31 % užívalo drogy ve věznici injekčně zatímco studie ve třech dalších zemích uváděly 10 % nebo více (Evropské monitorovací centrum pro drogy a drogovou závislost, 2010), v ČR to bylo podle této studie 8,4 %. Injekční uživatelé drog ve vazbě dle EMCDDA sdílejí injekční náčiní častěji v porovnání s uživateli mimo věznici, což vyvolává otázky ohledně potenciálního šíření infekčních chorob ve vězeňské populaci. Také v ČR bylo ve studii mezi klienty nízkoprahových programů zjištěno, že pobyt ve věznici je nezávislým prediktorem 4,3krát zvyšujícím pravděpodobnost infekce VHC (Zábranský et al. 2006).

5 ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ DO PRAXE

- Míra užívání drog mezi vězni v ČR, včetně injekčního užívání drog, není ve srovnání s ostatními evropskými zeměmi nijak výjimečná, je spíše ve středu nebo na dolní hranici rozmezí v evropských zemích.
- Do vězení nastupuje část obecné populace, která má z období před nástupem do VTOS vysoce nadprůměrné zkušenosti s užíváním drog, zejména drog s vyššími zdravotními a sociálními riziky jako jsou pervitin, heroin nebo kokain. Podstatná část vězeňské populace vykazuje při nástupu do vězení znaky problémového užívání drog – jedná se přibližně o 10 – 25 % vězňů. Významná část z nich jsou injekční uživatelé drog. Lze tvrdit, že ve věznicích se nachází zhruba desetina populace problémových uživatelů drog ČR.
- I když po nástupu do VTOS dochází k výraznému snížení rozsahu užívání drog, k užívání drog zde přesto dochází, a to včetně injekčního užívání drog, které je spojeno s vyšší mírou sdílení jehel a tedy s vyššími riziky obecně. Nejčastěji užívanými drogami ve věznicích jsou konopné látky, pervitin, tlumivé léky bez předpisu a heroin. Tyto látky jsou také vězni označovány jako nejvíce ve věznicích dostupné.
- Specializovaná a obdobná odborná oddělení s nabídkou specifických intervencí určených pro uživatele drog (např. bezdrogové zóny, léčebná oddělení, opiátová substituční léčba) zachycují tu část vězeňské populace, která má předchozí vyšší zkušenosti s užíváním drog a vykazuje znaky problémového užívání drog. Avšak převážná část problémových uživatelů se ve věznicích nachází mimo tato specializovaná oddělení, což souvisí i s motivací odsouzených svůj drogový problémem řešit a také s ochotou se k užívání drog vůbec přiznat.
- Problematice užívání drog a drogových závislostí ve věznicích by měla být věnována pozornost v každé věznici ČR. Přibližně na jednu třetinu vězňů by měly být zacíleny specifické intervence, a přibližně jedné desetiny až jedné pětiny vězňů by se mohly týkat programy léčby závislostí.
- Lze odhadnout, že osoby potenciálně indikované k substituční léčbě ve věznicích tvoří přibližně 4 % vězeňské populace (4 % vězňů uvádí užití heroinu opakovaně měsíc před nástupem do VTOS a 3,8 % uvádí užití heroinu ve věznici), což je přibližně 800 osob. V současnosti je počet osob zařazených ve věznicích v substituční léčbě přibližně desetkrát nižší mimo jiné i z toho důvodu, že do substituční léčby jsou zařazováni zpravidla jen klienti, kteří léčbu zahájili již před nástupem výkonu vazby / trestu v některém civilním centru substituční léčby.
- Substituční programy a další preventivní a léčebná opatření ve věznicích by měla pokrýt především injekční uživatele drog, neboť pravděpodobnost sdílení jehel a výskytu dalšího rizikového chování ve věznicích je vysoká. V souvislosti se snížením rizik a dopadů injekční aplikace drog ve věznicích by vězeňská služba měla zvážit možnost (pilotního) zavedení dalších harm-reduction opatření, minimálně distribuci dezinfekčních prostředků, případně dalších pomůcek pro injekční aplikaci včetně jehel a stříkaček.
- Je nanejvýš žádoucí pokračovat v monitorování trendů užívání drog mezi vězni včetně opakování dotazníkové průřezové studie v pravidelných, optimálně dvouletých intervalech.

Odkazy

- Běláčková, V. and Horáková, M. (2011) Celopopulační studie užívání návykových látek CS 2008. Praha: Úřad vlády ČR.
Notes: V tisku
- Evropské monitorovací centrum pro drogy a drogovou závislost (2010) Výroční zpráva za rok 2010. Stav drogové problematiky v Evropě. Lucemburk: Úřad pro publikace Evropské unie. 978-92-9168-427-4.
- Český statistický úřad (2005) Sčítání lidu, domů a bytů 2001 – Pramenné dílo. Retrieved 29.6.2011 from: http://www.czso.cz/csu/2005edicniplan.nsf/p/4132-05.
- Generální ředitelství Vězeňské služby (2010) Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2009. Retrieved 29.6.2011 from: http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/statistiky-a-udaje-103/statisticke-rocenky-1218/.
- Generální ředitelství Vězeňské služby (2011) Týdenní statistické hlášení. http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/statistiky-a-udaje-103/
- Zábranský, T., Mravčík, V., Korčišová, B. and Řehák, V. (2006) Hepatitis C Virus Infection among Injecting Drug Users in the Czech Republic - Prevalence and Associated Factors. Eur Addict Res 12, 151-160.

Oznámení NMS a užitečné odkazy

■ Veškeré publikace vydané Národním monitorovacím střediskem pro drogy a drogové závislosti včetně všech čísel Zaostřeno na drogy jsou v elektronické podobě ke stažení na http://www.drogy-info.cz/index.php/publikace. Případné objednávky tištěných publikací zasílejte na email: grygarova.marketa@vlada.cz

■ Mapa pomoci: http://www.drogy-info.cz/index.php/map/ – změny kontaktních údajů zasílejte na email: grygarova.marketa@vlada.cz.

■ Kalendář akcí: http://www.drogy-info.cz/index.php/calendar/ – informace o vzdělávacích akcích a seminářích v adiktologii nebo zajímavých pro obor adiktologie, které je možno v kalendáři zveřejnit, zasílejte na email: grygarova.marketa@vlada.cz.

■ Informace o celoživotním vzdělávání v oboru adiktologie jsou dostupné na http://www.adiktolog.cz/.

■ Internetová stránka Evropského monitorovacího centra pro drogy a drogovou závislost: http://www.emcdda.europa.eu/.

Poděkování

Autoři děkuji Vězeňské službě ČR, ředitelům a pracovníkům jednotlivých věznic, tazatelům a v neposlední řadě také respondentům ve výkonu trestu odnětí svobody za spolupráci na realizaci prezentované studie.

Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti vyjadřuje poděkování a uznání za dlouholeté úsilí při monitorování drogové situace a realizaci opatření protidrogové politiky ve věznicích jak Vězeňské službě ČR, tak nestátním neziskovým organizacím působícím v českých věznicích.

Zaostřeno na drogy
Vydává ■ Úřad vlády České republiky
nábřeží E. Beneše 4, 118 01 Praha 1
IČO 00006599
Adresa redakce ■ Vladislavova 4, Praha 1, tel. 296 153 222
Odpovědný redaktor ■ M.A. Kamila Orbanová
Autoři tohoto čísla ■ MUDr. Viktor Mravčík, Mgr. Michaela Horáková, Mgr. Roman Pešek, Bc. Tomáš Koňák

Toto číslo vyšlo 6. října 2011. Vychází nejméně 6x ročně.
Evidenční číslo Ministerstva kultury ČR: MK ČR E 14088.
ISSN 1214-1089
Neprodejné. Distribuci zajišťuje vydavatel.

© Úřad vlády České republiky, 2011

Toto číslo Zaostřeno na drogy připravilo Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti.
Editoři tohoto čísla: Mgr. Pavla Chomynová, Ing. Michal Řeháček